

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРИЧЕНИ МАЛОЛЕТНО ЛИЦЕ

Маја 1957 „малолетник од 13 година С. С. бацио се на С. Ф. каменом и погодио га у око. Од тога ударца С. Ф. је ослепео на то око.“

С. Ф. као оштећени обратио се суду за накнаду штете. Тужбени захтев је управо против оца малолетниковог, тражећи да га суд обвеже на накнаду штете због изгубљеног вида.

Првостепени суд је обавезао оца малолетника С. С. да С. Ф-у накнади штету.

Врховни суд НР Босне и Херцеговине одлуком Гж. 1175/60 од 13 јануара 1961 сагласио се са пресудом првостепеног суда којом је обавезао оца малолетника С. С. на накнаду штете са ових разлога:

„Према правним правилима имовинског права о накнади штете тужени као отац лица које је тужитељу нанело повреду био би одговоран за штету коју је проузроковао његов малолетни син С. уколико овај у време повреде још није био навршио 14 година живота и уколико је штета настала услед тога што је занемарио потребан надзор над својим сином С. (правно правило из § 1309 ОГЗ у вези § 1308 ОГЗ). Да је тужени пропустио потребан надзор претпоставља се, па како његова обавеза на накнаду штете произлази из занемарења те дужности, то би се он могао ослободити ове обавезе ако би доказао да је у вршењу надзора уложио сву потребну пажњу. Тужитељ према томе није дужан доказивати да је тужени занемарио надзор над својим сином него је ствар туженог, ако тврди противно, да то докаже.

„Тужеников син С. рођен је 1944 године. Он је у време [...] када је тужитељ претрпео штету његовом радњом имао свега 13 година па не одговара за штету. Тужени није, по мишљењу овога суда, и поред предложених потврда успео доказати да је уредно водио надзор над својим сином, тј. није успео да обори претпоставку да је занемарио дужни надзор па је стога обавезан да тужитељу накнади штету, јер је његов син како то произлази из исказа сведока Сахиба С., крив за штету коју је тужитељ претрпео.

„Тачно је да је правилно васпитање деце један од основних услова за њихово добро понашање и правилан однос према другим лицима, али се у васпитању не исцрпљује потребан надзор над децом кога су родитељи дужни остварити да би се могли ослободити обавезе на накнаду штете коју су проузроковала њихова деца млађа од 14 година. Стога потврда Народног одбора општине Бреза [...] да је малодобни С. доброг владања, па ни потврда осмогодишње школе [...] да се је увек владао примерно, не доказују да је тужени водио потребан надзор над својим сином и да је контролисао како се опходи према другим напосе према својим друговима. Ако се има у виду да се је догађај збио предвече и да је С. гађао тужитеља камењем а да овај није њега изазвао нити је на њега бацао камење, како је то приказао очевидац сведок Сахиб, онда се из таквог понашања малодобног С. не би могло закључити да је тужени као његов отац водио над њим потребан надзор.“

Са наведеним разлозима Врховног суда НР Босне и Херцеговине сложио се и Савезни врховни суд (пресуда Рев. 881/61 од 23 јуна 1961 године). (Одлука објављена у часопису *Правни живот*, бр. 5, септембар—октобар 1961, с. 83.)

У вези с овим правним случајем постављају се два основна питања:

1. *Одговорност родитеља за штету коју причини њихово малолетно дете.* Одговорност родитеља за штету коју причини њихово малолетно дете спада у област одговорности за другог (за радње других односно трећих лица, како се често каже). Ова одговорност је у модерном грађанском праву опште усвојена. Она се оснива на релативној (оборивој) или апсолутној (необоривој) претпоставци о кривици родитеља. Наиме, у случају проузроковања штете од стране детета, претпоставља се да су родитељи занемарили дужност чувања и надзора над понашањем детета, због чега на њиховој страни постоји *culpa in vigilando*, те се и чине одговорним за његове штетне поступке.

О природи претпоставке о кривици родитеља у нашем праву не може се још ништа одређено рећи јер о томе нема позитивних прописа. По правним правилима нашег предратног права решења су различита: по некима претпоставка о кривици родитеља је релативна (на пример, по правилима Општег имовинског законика за Црну Гору, чл. 575), а по некима апсолутна (на пример, по правилима Српског грађанског законика, § 807). Сматрамо да нашем данашњем праву више одговара релативна претпоставка о кривици родитеља за штету коју причини њихово малолетно дете. Такав став је праведнији, јер с једне стране допушта родитељима доказивање да до њих нема кривице за штету коју је њихово дете причинило и тиме им омогућава да се ослободе одговорности у оправданим случајевима, а с друге стране не дира у право изјашњења одговорне стране (*audiatur et altera pars*) у погледу тако важне чињенице као што је њена кривица.

Родитељи одговарају за штету коју дете другоме причини за време док са њиме живи (1). Аналогно томе, родитељ са којим дете не живи, не одговара за штету коју оно другоме нанесе.

У погледу узраста малолетника до кога родитељи одговарају за његове штетне поступке, наша судска пракса и правна теорија су колебаљиве, али преовлађује становиште да ова одговорност постоји до навршења 14 година старости малолетника (такав став заузима и одлука коју разматрамо) (2). Ово становиште правда се чињеницом да почев од 15 године малолетник може да заснива радни однос и да самостално располаже својом имовином, дакле, својом делимичном пословном способношћу. Међутим, друга права чине родитеље одговорним за штету коју причине њихова деца све до пунолетства деце (на пример, француско право). Такво

(1) Међутим, родитељи могу да одговарају и за штету коју дете причини другоме иако са њима није живело, ако је проузрокована штета последица лошег васпитања детета од стране родитеља. Али, у овом случају кривица родитеља се не претпоставља већ је треба докзати, што значи да је у питању субјективна одговорност родитеља а не одговорност по правилима о одговорности за другог.

(2) Видети, на пример: одлуку бр. 102, Збирка судских одлука, књ. II св. 1, Београд, 1957, с. 173; одлуку бр. 364. Збирка судских одлука, књ. I, св. 2, Београд, 1956, с. 120; Михаило Константиновић: Облигационо право, скрипта, Београд, 1955, с. 127.

решење, чини нам се, више одговара сврси постојања одговорности за другога. Наиме, с обзиром да је ова одговорност установљена у интересу оштећеног (да би се могао наплатити), треба му у највећој могућој мери пружити могућност да оствари своје право на накнаду штете. Знатан број деце не ступа у радни однос у 15 години живота и не зарађује, нити пак има неке знатније имовине. Ако одговорност родитеља за њихове штетне поступке не обухвати период до њиховог пунолетства, нада оштећеног да од малолетника оствари накнаду проузроковане штете биће често илузорна (3).

С обзиром да у нашем праву оба родитеља имају једнак положај као носиоци и вршиоци родитељског права, поставља се питање природе њихове одговорности за штету коју учини малолетник, тј. питање да ли је та одговорност солидарна или заједничка (4).

Из правила нашег права да „родитељско право припада оцу и мајци заједно“ (чл. 2 Основног закона о односима родитеља и деце од 1947) и да „родитељско право родитељи врше споразумно“ (чл. 12, ст. 1, истог закона) као природан закључак следи да је одговорност родитеља за штету коју другоме причини њихово малолетно дете солидарна одговорност. Међутим, родитељско право не обухвата деликтну одговорност родитеља већ само права и дужности старања о личности (у смислу подизања и изградње личности) и правима и интересима њихове малолетне деце (чл. 1 и 6—11 наведеног закона). О деликтној одговорности родитеља за штетне поступке њихове малолетне деце законодавац тек треба да се изјасни кад буде регулисао област одговорности за штету. С обзиром да се солидарност не претпоставља већ мора бити законом предвиђена или уговорена, то се ни грађанска одговорност родитеља за штету коју причине њихова малолетна деца не може да сматра као солидарна одговорност већ као заједничка — подељена одговорност. А то значи да сваки родитељ одговара само за онај део накнаде штете који на њега отпада. Ако је тај део унапред непознат, што ће често и бити случај, суд мора да га одреди, ако се његово одређивање захтева (5). До решења *de lege ferenda* родитељи могу солидарно да одговарају за штету коју причини њихово малолетно дете само по општим правилима о солидарној одговорности у области проузроковања штете, али тада солидарно не одговарају као родитељи

(3) Може се приговорити да ни сва пунолетна лица са пунолетством не ступају у радни однос нити имају знатнију имовину. Међутим, број таквих лица је далеко мањи, па је мања и опасност по оштећеног да неће моћи реализовати своје право на накнаду штете. Осим тога, стицањем пунолетства малолетник се сматра одраслим човеком, тако да еште нема друштвеног оправдања за одржавање уставне одговорности родитеља за његове поступке.

(4) У правима у којима родитељи нису изједначени као носиоци и вршиоци родитељског права, за штету коју дете другоме причини одговара отац, односно шеф породице, а то је по правилу отац (на пример: у француском и швајцарском праву).

(5) Заједничка одговорност родитеља за штету коју другоме причини њихово малолетно дете производи за оштећеног две неповољне последице. Прво, постоји могућност да оштећени не оствари право на накнаду штете у целини због тога што један од родитеља не може да накнади део штете за који се чини одговорним. Друго, због разграничења односа између родитеља суд мора да утврђује одговорност свакога од њих утврђивањем удела у занемарењу пажње и надзора над дететом — дакле, утврђивањем кривице свакога од родитеља, мада се њихова одговорност према оштећеном сенива на њиховој претпостављеној кривини: утврђивање кривице родитеља, не будући непосредно везано за одштетни захтев оштећеног иде овом: не уштрб, јер одужује судски поступак и противречи природи одговорности за другога као одговорности која почива на претпостављеној кривини одговорног лица.

већ као одговорна лица уопште према којима су се стекли законски услови за солидарну одговорност (6). Међутим, с обзиром да су у нашем праву оба родитеља изједначена у правима и дужностима која чине родитељско право, као и у вршењу тих права и дужности, било би умесно установити њихову солидарну одговорност када одговарају за штетне радње своје деце (7). У прилог овог решења иде и чињеница да се на тај начин пружа већа сигурност оштећеном да оствари своје право на накнаду штете. Садашње стање у нашем праву у погледу одговорности родитеља за штету коју причине њихова деца није, чини нам се, резултат одређеног става по том питању већ последица неизграђености нашег правног система. Ову празнину треба да попуне прописи о накнади штете.

У случају који разматрамо нека од истакнутих питања нису се пред судом постављала (на пример, питање солидарне или заједничке одговорности родитеља за штету коју учини њихово малолетно дете). Ми смо их поставили као питања која заслужују пажњу. Иначе, што се тиче одговорности оца као родитеља за штету коју је учинио његов син у овом правном случају, суд ју је правилно поставио и решио, чинећи га за њу одговорним. Истовремено суд је допустио оцу малолетног С. С. да обара претпоставку о својој кривици, али му није уважио изнете разлоге, јер је исправно стао на становиште да се „у васпитању не исцрпљује потребан надзор над децом“ и да потврда општинског народног одбора и потврда осмогодишње школе о добром владању његовог детета „не доказују да је тужени водио потребан надзор над својим сином и да је контролисао како се опходи према другим напосе према својим друговима.“

2. *Одговорност малолетника за причињену штету.* Према схватању Врховног суда НР Босне и Херцеговине „тужеников син [...] је у време када је тужитељ претрпео штету његовом радњом имао свега 13 година па не одговара за штету.“

О питању грађанскоправне одговорности малолетног штетника није се непосредно расправљало, у случају који разматрамо, већ се Врховни суд на њега узгред осврнуо. Међутим, схватање суда о неодговорности малолетника, макар и узгред изражено, ипак представља став суда о овом питању, те заслужује да буде разматрано.

Према општеусвојеном схватању савременог права и правне теорије, малолетник који причини штету може за њу да одговара. Његова одговорност оснива се на кривици, тј. на правилима о субјективној одговорности. Да би оштећени остварио право на накнаду штете од малолетника, мора да докаже његову кривицу, што повлачи преходно утврђивање малолетникове способности за расуђивање.

По неким правима малолетник може да одговара за штету коју причини без обзира на узраст, тј. од рођења до стицања пунолетства, ако је био способан за расуђивање у моменту проузроковања штете и ако му

(6) На пример, кад оштећени свој одштетни захтев оснива на субјективној одговорности родитеља, чинећи их непосредно кривим за штету коју је учинило њихово малолетно дете (на пример, наговорили су дете да учини штету), а обим кривиче сваког родитеља не може тачно да се утврди.

(7) Позивајући се на то да „родитељско право према деци врше оба родитеља заједнички“, проф. Михаило Константиновић сматра да „они одговарају солидарно за штету коју би проузроковала њихова деца“ (н. д., с. 129).

се наносење штете може уписати у кривицу (на пример, по француском праву — чл. 1310 Code civil-a; и швајцарском праву — чл. 16 и 19 Грађанског законика). Нека права сматрају малолетника до извесног узраста грађанскоправно неодговорним, а после тог узраста само уколико је способан за расуђивање у моменту проузроковања штете и уколико се утврди његова кривица (на пример: бивше српско право — § 807 Грађанског законика; и немачко право — § 828 Грађанског законика) (8). Међутим, граница малолетникове неодговорности за штету не иде углавном даље од 7 година, што значи да малолетник који има 7 и више година одговара за штету ако су испуњени наведени услови. Граница неодговорности малолетника која би ишла изнад 7 година, као и у израженом схватању Врховног суда НР Босне и Херцеговине — ако границу уопште треба одређивати, не би била у складу са оним што је већ давно у праву установљено и што се показало као животно оправдано. То тим пре вреди у наше доба кад деца, у односу на детињство својих родитеља и њихове представе у то доба, представљају стармале. Изражено схватање Врховног суда НР Босне и Херцеговине о неодговорности малолетника у правној ствари коју разматрамо противречи његовом изричитом закључку да је син туженог „крив за штету коју је тужитељ претрпео“, јер, ако је неко крив за штету, онда он може за њу и да одговара.

Према томе, у случају када малолетник причини штету, оштећени може да бира од кога ће да тражи накнаду: од његових родитеља или од малолетника. Ако постоји солидарна одговорност, он може да захтева да суд солидарно обведе и родитеље и малолетника да му накнаде штету. Међутим, малолетник је по правилу лице без или без довољне имовине, тако да оштећени ретко може да реализује право на накнаду штете иако постоје услови за одговорност малолетника. Отуда је њему лакше (јер не мора да доказује кривицу родитеља) и сигурније (јер родитељи по правилу имају имовине) да накнаду штете тражи од родитеља малолетника. По намирењу оштећеног родитељи имају право регреса према малолетнику под условом да се наносење штете може малолетнику уписати у кривицу (9).

Сходно изложеном, став Врховног суда НР Босне и Херцеговине о неодговорности малолетника у овој правној ствари не може да се прихвати. Он је у супротности и са правном теоријом и са позитивним правом. Његово прихватање водило би изједначавању грађанскоправне и кривичноправне одговорности малолетника која малолетника чини кривичноправно одговорним тек са навршењем 14 година живота. Међутим, између ове две врсте одговорности у праву постоји суштинска разлика уопште, па и по питању одговорности малолетника за деликтне радње.

Др. Живомир Ђорђевић

(8) Изузетак од неодговорности представља одговорност малолетника са разлога правичности (видети, на пример, § 829 Немачког грађанског законика).

(9) О овом питању постоји и супротно схватање. — (О праву регреса родитеља према малолетној деци у случају кад родитељи накнаде штету коју она причине видети др. Богдан Лоза: Обвезивање родитеља да накнаде штету проузроковану од малолетне дјеце, „Годишњак Правног факултета у Сарајеву“, IX, 1961, с. 62—65.)